

O'QUVCHILAR NUTQINI O'STIRISH METODLARI

Qashqadaryo viloyati Qarshi tumani 20-maktab o'qituvchisi

Askarova Miyasar Boltayevna

Kirish

Hozirgi zamonaviy ta'lim tizimida o'quvchilarning nutqini rivojlantirish muhim masalalardan biridir. Til shunchaki aloqa vositasi bo'lib qolmay, balki inson tafakkuri va dunyoqarashini ifodalovchi muhim vositadir. Nutq — bu insonning fikrini, tuyg'ularini va bilimni boshqalarga yetkazish vositasidir. Shu sababli, maktabda o'quvchilarning nutq madaniyatini rivojlantirish ustuvor vazifa hisoblanadi. Ushbu maqolada o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqini rivojlantirishda qo'llaniladigan metodlar, ularning samaradorligi, muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari tahlil qilinadi.

Asosiy qism:

Nutqni rivojlantirish metodlari bir nechta yo'nalishda amalga oshiriladi. Jumladan:

1. Og'zaki nutqni rivojlantirish metodlari:

- Dialog va munozaralar tashkil etish
- Hikoya qilish, ertak aytish, rolli o'yinlar o'tkazish
- Audiovizual vositalar yordamida tinglab tushunishni rivojlantirish

2. Yozma nutqni rivojlantirish metodlari:

- Insho yozish, qaydlar olish, referat tayyorlash
- Matn ustida ishlash: qayta hikoyalash, reja tuzish, so'z boyligini oshirish
- Erkin fikr bayon qilish mashqlari

3. Interaktiv metodlar:

- Klaster, akvarium, sinkveyn, aqliy hujum metodlari
- Guruhli va juftlikdagi mashg'ulotlar
- Loyihaviy metodlar va taqdimotlar

4. Texnologik yondashuvlar:

- AKT (axborot-kommunikatsiya texnologiyalari) asosida o‘qitish
- Video va audiomateriallardan foydalanish
- Onlayn resurslar orqali mustaqil ishlar

Nutqni o‘stirish:

- Ta’lim samaradorligini oshiradi;
- O‘quvchilarning ijodiy salohiyatini rivojlantiradi;
- Ularda ijtimoiy moslashuvchanlikni shakllantiradi;
- Akademik bilimlarni hayotga tatbiq qilishga yordam beradi.

Nutqni rivojlantirishda qo‘llaniladigan asosiy metodlar

a) **Dialog va munozara metodlari** O‘quvchilar o‘rtasida erkin muloqot tashkil etish orqali ularning o‘z fikrini bildirish, dalil keltirish, boshqa fikrlarni e’tiborga olish ko‘nikmalari shakllanadi. Bu usullar orqali o‘quvchilarda mustaqil fikr, mulohaza yuritish, tanqidiy qarash va muomala madaniyati rivojlanadi.

b) **Matn bilan ishlash metodi** Tahliliy o‘qish, izohlash, qayta hikoyalash, savol-javob asosida o‘quvchilar fikrlarini tuzishga, muallif g‘oyasini anglashga, matndan asosiy fikrni ajratib olishga o‘rganadilar.

c) **Yozma ishlanmalar – insholar, bayonlar** O‘quvchilarga mavzuga oid insho yozish topshirig‘i berilishi, ularning tasavvurini boyitadi, kompozitsion fikrlashni shakllantiradi. Har bir yozma ish tahlil qilinib, grammatik, leksik, uslubiy jihatlar muhokama qilinadi.

d) **Rol o‘ynash metodi** Ma’lum vaziyatlar asosida sahna ko‘rinishlari yoki rolli o‘yinlar tashkil qilinib, o‘quvchilarning til, nutq, psixologik, muloqot ko‘nikmalari rivojlanadi.

e) **Vizual metodlar – rasm, video, audio asosida fikr aytish** Rasm yoki video asosida hikoya tuzish, holatga izoh berish orqali tasviriy tafakkur, og‘zaki ifoda, mantiqiy izchillik ko‘nikmalari shakllanadi.

Nutqiy faoliyatda texnologik yondashuv

Zamonaviy ta’limda AKT (axborot-kommunikatsiya texnologiyalari) dan foydalanish orqali o‘quvchilarning nutqiy faoliyatini yanada kuchaytirish mumkin:

- Prezentatsiyalar, taqdimotlar;
- Elektron insho va blog yuritish;
- Onlayn forum va suhbatlarda qatnashish;
- Nutqiy audiolarni tinglab, izoh berish.

Nutqni o‘stirishda o‘qituvchining roli

O‘qituvchi o‘quvchining nutqiy o‘shiga rahbarlik qiladi. U quyidagi jihatlariga e’tibor qaratishi lozim:

- O‘quvchilarga nutqiy topshiriqlarni tizimli ravishda berib borish;
- Erkin fikrlashga undovchi muhit yaratish;
- O‘quvchilarning nutqidagi xatolarni muloyimlik bilan tuzatish;
- Har bir o‘quvchining qiziqishidan kelib chiqqan holda individual yondashuvni qo‘llash.

- **Amaliy misollar va tavsiyalar**

– Darsda “fikrini yakunla”, “taqqosla”, “sababini tushuntir” kabi topshiriqlarni muntazam qo‘llash; – Haftalik “erkin nutq” mashg‘ulotlarini tashkil qilish; – Nutqiy bellashuvlar: “Eng yaxshi hikoya”, “Bahs-munozara kuni”, “Insho festivali” kabi tadbirlar tashkil etish; – Ko‘proq kitob o‘qishga rag‘batlantirish va kitob tahlilini o‘tkazish

Xulosa va takliflar

Xulosa qilib aytganda, o‘quvchilarning nutqini rivojlantirish — bu kompleks va uzluksiz jarayon bo‘lib, unga o‘qituvchilar, ota-onalar va jamiyat hamjihatlikda yondashmog‘i lozim. Nutqni rivojlantirish uchun darslarda turli interaktiv metodlardan foydalanish, darsdan tashqari mashg‘ulotlarni tashkil etish, matbuot va badiiy adabiyotlarni ko‘proq o‘qishga jalb etish muhimdir.

Takliflar:

- Har bir fan doirasida nutqiy mashqlarni kiritish
- O‘qituvchilar uchun metodik qo‘llanmalarni ko‘paytirish
- Nutqni baholash mezonlarini ishlab chiqish
- O‘quvchilarning ijodiy ishlari uchun rag‘bat tizimini joriy etish

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov I.A. “Yuksak ma’naviyat — yengilmas kuch”. – T.: Ma’naviyat, 2008.
2. Jumaniyozova G. “Boshlang‘ich ta’limda nutqni rivojlantirish metodikasi”. – T.: TDPU nashriyoti, 2020.
3. Qodirova M., Rasulov B. “Nutq madaniyati va uslubiy asoslar”. – T.: Fan, 2019.
4. O‘zbekiston Respublikasi Ta’lim to‘g‘risidagi qonuni, 2020-yil.
5. Metodik qo‘llanma: "O‘quvchilarning og‘zaki va yozma nutqini rivojlantirish", Xalq ta’limi vazirligi, 2021.